

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
WEINA DAI RANDEL
THE LAST ROSE OF SHANGHAI

Text copyright © 2021 by Weina Dai Randel
All rights reserved.

This edition is made possible under a license arrangement originating with Amazon Publishing, www.apub.com, in collaboration with ANA Sofia Ltd.
Translation Copyright © 2023 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-04801-8

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

*Vejna Daj
Randel*

Poslednja
ruža
ŠANGAJA

Prevela Ana Anastasijević

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2023.

*Posvećeno mojoj majci (novembar 1950 – mart 2018)
i Rejmondu Randelu (januar 1933 – jun 2017)*

PRVO POGLAVLJE

JESEN 1980.

HOTEL MIR, ŠANGAJ

Imam šezdeset godina, preduzetnica sam, filantrop i problematična žena. Pažljivo sam se obukla za današnji sastanak i nosim crni džemper od kašmira, izvezenu žutu bluzu, crne pantalone i cipele pravljene po meri. Nadam se, u dubini duše, da delujem otmeno i skromno, kako bi jedan ležeran milijarder i trebalo da izgleda.

Okrećem invalidska kolica i idem od jednog osmougaonog stola do drugog. Prošlo je mnogo vremena otkad sam bila ovde poslednji put, i činilo se da me hotel dočekuje kao starog prijatelja: zidovi obloženi lamperijom od kestena, crno-bele tapete i zlatni luster koji s plafona visi kao ptičje gnezdo u plamenu. Naravno, ne čuju se džez melodije, ni ljutiti povici, nema ni njegovog mirnog glasa. Na kraju krajeva, prošlo je četrdeset godina. Naša prošlost – moja svetlost, moje suze – nestala je i zauvek je van mog domašaja. Ipak, nadam se da će se danas to promeniti; posle današnjeg dana naći ću mir.

Odlučila sam da poklonim ovaj hotel – ovo kultno obeležje grada koje je podigao Britanac, a kontrolisalo nekoliko vlada, dok je sada moje vlasništvo – američkoj dokumentaristkinji koju ću danas upoznati. Tražiću od nje samo jedno: da snimi dokumentarni film. To je neuobičajen dogovor, i ja sam na gubitku, ali nije me briga. Žena prelazi okean da me vidi i nestrpljivo je iščekujem.

Parkiram kolica kod crnog stola u blizini korintskih stubova. Ne bi trebalo da sam nervozna, ali mi srce ubrzano kuca. Zaboravila sam da uzmem lek jutros? Ne sećam se i čini mi se da ne mogu da se pomerim, uhvaćena u dubinama sećanja.

DRUGO POGLAVLJE

JANUAR 1940.

AIII

Otprilike dve godine pre pada Šangaja, četiri meseca pošto je rat počeo u Evropi, imala sam dvadeset godina i zapala sam sam u teškoće. Moj noćni klub, posao vredan milion dolara, ostajao je bez pića zbog ratne nestašice. Moje posete pivarama i trgovačkim kompanijama nisu urađale plodom i mušterije su primile k znanju da ne piju više originalna vina. Bepomoćna, otišla sam da se sastanem i s poslednjom osobom na svetu od koje bih zatražila pomoć: mojim poslovnim rivalom, britanskim biznismenom, gospodinom Viktorom Sasunom.

On je živeo u svom hotelu, izgrađenom u srcu međunarodnog naselja nedaleko od reke Huangpu. U blizini zgrade tražila sam od šoferu da parkira moj braon *neš* sedan kako bih ranije izašla i prepešačila ostatak puta. Sa šalom preko lica, prolazila sam pored škripavih rikši i bučnih automobila, pognute glave, moleći se bogu da me niko ne prepozna.

Bilo je kasno popodne; velika oluja je protutnjala, nebo je izgledalo tmurno i sunce je čkiljilo iza oblaka kao srebrni novčić. Vazduh je bio prohladan, mirisao je na parfeme, cigarete i pržene knedle sa hipodroma udaljenog nekoliko blokova odatle. Kada sam stigla do jednog od ulaza u hotel, videla sam ispred sebe kako džip naleće na čoveka na biciklu – Šangajca, rekla bih. Držao se za nogu i vrištao, krvavog lica. Iz džipa je iskočio japanski vojnik u uniformi kaki boje, kakvih je u poslednje vreme bilo svuda. Prišao je sirotom biciklisti i iz čiste obesti izvadio pištolj pa upucao čoveka u glavu.

Glasan pucanj probio mi je uši i srce, ali nisam mogla ništa sem da skrenem pogled. Japanci su preuzeli grad; sada smo, nažalost, svi mi Kinezi u Šangaju bilo kao ribe zarobljene u močvari bez sunca. Da bismo izbegli udicu smrti i nastavili da živimo, nismo imali druge mogućnosti sem da ostanemo nevidljivi pod vodom.

Ubrzala sam korak, uspela se stepenicama do glavnog ulaza u hotel i ušla kroz rotirajuća vrata. Nalet toplog vazduha fijuknuo je u znak pozdrava u predvorju. Odmotala sam šal, uzdahnula i zagledala se u bogate persijske tepihe, blistavi mermerni pod, raskošne bordo kožne sofe i bukete

svežih ruža i karanfila u visokim indigo vazama. Volela sam ovaj hotel. Pre rata često sam ugađala sebi i rezervisala *Jakobinca*, jedan od najekstravagantnijih apartmana s jedinstvenim francuskim dekorom.

Plavokosi muškarac na sofi, odeven u sivo flannelsko odelo slično onome koje je imao moj verenik, kreveljio se u mom pravcu. Blizu njega, tri muškarca u plavim uniformama Četvrtog američkog puka marinaca, koji su sigurno čuli pucanj, prestali su da puše cigarete i takođe su zabrinuto gledali prema meni. Izgledali su uznemireno, kao da sam uljez koji im je provalio u trpezariju.

Pitala sam se misle li oni da to ja imam nešto s pucnjavom napolju, ali su verovatno samo bili iznervirani, pošto sam bila jedini kineski gost u predvorju. Morala sam da budem pažljiva. Svi su znali da su Kinezi i stranci kao so i šećer i da ih ne treba mešati, pošto su Britanci i Amerikanci u Naselju na lokalno stanovništvo gledali kao na smetnju, a mi smo njih izbegavali kao neprijatelje. Ti muškarci u predvorju nisu me poznavali, ali su me ljudi u Šangaju, uključujući i Sasuna, veoma cenili.

Došla sam u svojoj uobičajenoj dekorativnoj odeći: skrojenoj crvenoj haljini sa prorezom blizu butine i raskošnoj crnoj bundi od lasice sa šal-kragom, a sve je bilo upotpunjeno zlatnim mindušama u obliku listova, zlatnom ogrlicom i skupom torbicom. Nije u Šangaju bilo mnogo devojaka kao što sam ja – mladih, otmenih, dobrostojećih i, ako smem da kažem, lepih i veštih posle višegodišnjeg iskustva u vođenju noćnog kluba. Znala sam kako da se nosim sa svim tipovima ljudi.

Nisam njihala kukovima kao koketa, nisam spuštala pogled kao sluškinja, niti se smeškala kao neko ko traži posao. Umesto toga, podigla sam slobodnu ruku, ljubazno klimnula glavom kao poslovna žena kakva sam bila i rekla na savršenom američkom engleskom: „Dobar dan, gospodo. Kako ste?“

Nisam dobila odgovor, ali su me pratili pogledima dok sam prolazila pored njih na putu prema drugoj strani predvorja. Nosaći u bež uniformama ponudiše pomoć; odmahнула sam im rukom gledajući unaokolo. Sasun, koji je živeo u penthausu na jedanaestom spratu, nije još sišao. Bilo mi je drago zbog toga. Njegov ozloglašeni hobi, fotografisanje, i njegov predlog ostali su mi u živom sećanju, ali mi je ipak bio potreban još neki tren kako bih mogla suptilno da zamolim za uslugu, a da ne ispadnem ponizna.

Uputila sam se prema stolici blizu lifta gde su se teturala dva bela muškarca, s flašama piva u rukama. Bili su pijani, lica su im bila orošena

znojem, a oči staklaste. Onaj sa obrijanom glavom piljio je u mene. Ono što je promrmljao, na engleskom, udari me kao šamar: „Psima i Kinezima nije dozvoljen ulaz u ovaj hotel.“

Borba protiv fanatika je kao valjanje u blatu. Zato nisam ništa rekla, prebacila sam tašnu u levu ruku i pošla prema *Džez baru* u dnu predvorja. Ali tada nešto prasnu pored moje noge. Razbijena staklena flaša. Poskočila sam i podigla pogled. Pijanac obrijane glave držao je pivsku flašu kao bombu. Ali, naravno, ne cilja u mene, pomislih.

Flaša polete kroz vazduh i udari me u glavu. Osetila sam oštar bol i u ušima mi se prolomi gromoglasan smeh, ali, koliko sam mogla da vidim, u predvorju okupanom svetlom sve je bilo normalno i nikog nije bilo briga. Ni plavokosog muškarca u flanelskom odelu, koji je podigao časopis do lica, ni američke marince koji su nestali u *Džez baru*, i zasigurno ne starca debelog vrata koji je pljeskao kao da gleda zabavnu predstavu.

Nisam htela da dižem veliku galamu zbog svega, ali prsti mi dodirnuše nešto lepljivo na čelu. Bila sam zapanjena – moj izgled značio mi je sve. „Prestanite ili ću zvati policiju.“

Nije trebalo to da kažem: policajci Siki u Naselju bili su pristrasni, a mi meštani gubitnici u ratu, te nismo mogli da se oslonimo na njih za bilo kakvu pravdu.

„Samo izvoli, odvešće te u zatvor.“ Čovek koji me je udario frknu, a onda su obojica povikala: „Zatvor, zatvor, zatvor!“

Zaboravih na Sasuna. Okrenula sam se, ali mi je štikla nekako zapela o krhotine i pala sam. Bilo je tako ponižavajuće.

„Dopustite da vam pomognem“, reče čovek blizu mene i pruži mi ruku. Bila je to ružna ruka s kvrgavim zglobovima, s malim prstom savijenim u obliku znaka pitanja i mrežom iskrzanih ožiljaka i zmijolikih nabora nalik grubo iscrtanoj zvezdi. Ali, zahvalna na pomoći, dopustila sam da me podigne.

A onda sam shvatila da sam napravila groznu grešku. Dva pijanca izgledala su besno – sipala su podle pretnje i vulgarne uvrede. Čovek koji mi je pružio ruku povuče me dalje od krhotina stakla i režećih nasilnika, i mi projurismo kroz rotirajuća vrata.

Na odmorištu mi oštar vetar ošinu lice. Čvrsto sam stisnula bundu na grudima i odahnula, zapanjena.

„Krvarite.“ Glas je imao težak grleni naglasak koji nisam mogla da prepoznam.

Bio je to mladić, visok i žilav, u crnom kaputu s duplim kopčanjem i naboranim reverima, bez zlatnog sata i ogrlice; nije bio tip osobe s kojima sam često imala posla. Crte lica bile su mu jasne: pune usne, snažna vilica i istaknut nos koji kao da je poručivao svetu da će njegov život biti svrhovit. Ali ipak bih mu zahvalila da ne beše njegovih očiju – upečatljive nijanse plave.

Još jedan belac.

„Eno ih! Oni su nas napali! Uhapsite ih!“ Kroz kružna vrata, kao loše predskazanje, izadoše dvojica nasilnika u pratnji ogromnog policajca Sika s turbanom na glavi.

Kako su samo bili drski. Pomerila sam šiške u stranu da pokažem policajcu krvavo čelo i na engleskom, smirenim poslovnim glasom, rekla: „Pogledajte šta su mi uradili, gospodine. Lažu. Ali hajde da zaboravimo na ovo, šta kažete? Nema potrebe nikoga da uhapsite.“

Sik, pravi bik od čoveka, spusti ručerdu na pištolj u futroli. „Gospođice, pokušavam da radim svoj posao.“

Mrzela sam kad mi prete. Bio je to tipičan policajac iz Naselja, jer bi svaki nepristrasan policajac znao da je žena kao što sam ja verovatno žrtva.

„Ona govori istinu, gospodine“, reče plavooki stranac pored mene. Držao je tašnu i šal koje sam ispustila u predvorju. Htela sam da mi ih vrati, ali mi je oprez nalagao da se držim podalje od njega.

„Uhapsite ih, uhapsite ih“, zagremeše glasno bundžije s vrata i policajac pođe prema nama.

„Izvinite, gospođice.“ On zgrabi za revere čoveka koji mi je pomogao.

Sve se dogodilo vrlo brzo: stranac je ustuknuo, ispustio svoju tašnu i šal i zateturao se unazad. Nesvestan stepenica iza sebe, promašio je stepenik, pao i skotrljao se sa odmorišta na ulicu. Policajac je pojurio za njim dok su gnusni napasnici urlali od smeha.

Sve što sam želela bilo je da odem odatle, pa sam pokupila tašnu i šal i požurila niz stepenice na ulicu. Brzo sam koračala prema svom sedanu. Osvrnula sam se tek kad sam stigla do njega. U daljini, na ulici gde je ležalo telo bicikliste, među rikšama koje su jurile, pešacima u dugim kaputima i crnim automobilima što su mileli, ogroman policajac Sik držao je strancu ruke iza leđa i vodio nevinog čoveka prema policijskoj stanici.

TREĆE POGLAVLJE

ERNEST

Samo što je sišao s broda, a već ide u zatvor. To nije bio novi život kakav je Ernest Rajsman zamišljao u Šangaju. Borio se da olabavi stisak džinovskog policajca, ali bezuspešno. Čovek je bio frustrirajuće snažan, ali promrmljao je iznenađujuće blagim glasom nešto o tome kako je Ernest glup što se kačio s huliganima. Nije bilo ni gadnih rasnih nipodaštavanja, ni zlobnih pretnji. Olakšanje. Dakle, neće u Šangaju biti zatvoren zbog svoje vere, ali u ovom novom gradu u kome je bio rešen da izgradi svoju budućnost, više bi voleo da uopšte ne bude zatvoren.

Ernest je morao brzo da razmišlja. Skrenuli su u ulicu prepunu ljudi s radnjama u kojima se prodaju tegle s kiselim krastavcima i kese s pečeninim kestenjem i sušenim pečurkama, a sa svih strana su ga gurkali ljudi u dugačkim kaputima koji su se probijali kroz bicikle, kočije i kolica s jednim točkom.

„Gospodine, kako se ono zove?“ Ernest pokazao glavom u pravcu mršavog momka koji je jurio pored njih i vukao dve motke prikačene za vozilo u obliku dečjih kolica. Baš zabavno. I ranije je viđao takva vozila i žilave momke koji su se obilno znojili dok su njihove mušterije sedele prekrštenih nogu kao da je to najudobnija vožnja. Taj vid prevoza bio je možda najčudniji od svih prizora u Šangaju. Bilo mu je žao tih ljudi, ljudskih volova.

„Rikša.“ Sik ga potera napred. „Nov si u Šangaju? Ovuda.“

„Izgledate kao dobar čovek, gospodine. Žao mi je zbog ovoga.“ On snažno zabi lakat Siku u grudi, izmigolji se iz njegovog stiska i potrča. Sik se stušti odmah iza njega, a Ernest se provuče ispod rikše parkirane blizu štanda s novinama i projuri pored kočije i čoveka koji je preko ramena nosio motku s korpama na oba kraja, u kojima je bilo dvoje male dece. Iza Ernesta se začu vika: Sik, koji mu je bio za petama, zabio se u korpu, a deca su ispala iz nje i pala na zemlju. Mrmljajući izvinjenje, Ernest nastavi da trči. Prošao je pored crvenog dvospratnog autobusa i utrčao u uličicu iza zgrade u art deko stilu. Kod zgrade od crvene cigle osvrnuo se. Policajca nije bilo na vidiku.

Poravnao je kaput, zagladio kosu – izgubio je šešir – i navukao rukavicu, rukavicu za ruku sa ožiljcima, koju je skinuo da bi se rukovao sa upravnikom hotela. Nije mario za modu, ali je rukavica bila dodatak od kojeg nije mogao da se odvoji. Bez nje se često osećao kao da hoda go u javnosti.

Okrenuo se da još jednom proverii da ga ne prate, a onda uronio u reku ljudi na ulici. Imao je težak početak u traženju posla. Nije mnogo važno. Pokušaće ponovo.

Ernest Rajsman, Jevrejin koji je pobjegao iz nacističke Nemačke, tek što se iskrcao u Šangaju sa italijanskog preookeanskog broda nekoliko sati ranije. Pošto je sa pristaništa prebačen u Zgradu na nasipu, privremeno sklonište za jevrejske izbeglice, ostavio je kofer na krevetu na sprat i svoju sestru Mirijam, pa krenuo napolje da traži posao i ne presvukavši se.

Nije hteo da gubi vreme. Dvadeset rajhsmaraka, sve što mu je bilo dozvoljeno da iznese iz Nemačke, već je potrošeno. Nameravao je da nađe posao što je pre moguće i da iznajmi stan da Mirijam ima gde da boravi.

Otišao je pravo u Sasunov hotel, smešten na užurbanoj obali gde je preookeanski brod iz Italije pristao. Bogataš je, kako je Ernest čuo, bio veliki dobrotvor, pošto je čitav sprat svoje Zgrade na nasipu dao besplatno izbeglicama kako bi mogle da stanu na noge u stranom gradu. Ali Ernest nije uspeo da se vidi s njim, već samo sa upravnikom hotela, koji ga je ispitivački pogledao kroz naočari i rekao da oni ne zapošljavaju. Razočaran, Ernest je upravo prolazio kroz predvorje kad je video bitange kako flašama gađaju devojkju. Požurio je da pomogne, dok su mu sećanja na pogrome, nasilje i bol još bila sveža u glavi.

Nikada pre u Berlinu nije video Kineskinju. Ova na koju je danas naišao bila je božanstvena, divno stvorenje. Imala je ovalno lice; besprekornu bledu kožu, izražajne crne oči, mali nos i crvene usne. Imala je kratku kosu, do ramena, a šiške, uredno podšišane i pažljivo uvijene, uokvirivale su njenu glavu. Bila je otprilike njegovih godina, ali su joj maniri bili prefinjeni, hladni i vrlo rezervisani.

Nadao se iz dubine duše da će je ponovo videti.

Iznenada osetivši uzbuđenje, Ernest se osvrnu unaokolo. Stajao je ispred petospratnice u ugladenom art deko stilu, u blizini klasične zgrade ukrašene statuom grčkog boga i neoklasične građevine krunisane kupolom. I Sasunov visoki hotel sa zelenom piramidom bio je na samo nekoliko koraka odatle. Izgleda da se u bekstvu ponovo vratio na užurbanu obalu. Poče

je da hoda i pogledom pretražuje francuske, danske, italijanske i engleske natpise na zgradama. Bilo je međunarodnih banaka, američkih kompanija za trgovinu alkoholom, britanskih duvanskih grupa i danskih telegrafskih firmi. Nekoliko kompanija okačilo je Davidovu zvezdu na zid. Nasmešio se, setivši se kako su neki ljudi na brodu rekli da su Jevreji došli u Šangaj da se obogate još 1843, pošto je Britanija porazila kinesku dinastiju Čing za vreme Prvog opijumskog rata. Kada je u Rusiji izbila boljševička revolucija, mnogi ruski Jevreji su, u strahu od progona, takođe pobjegli u Šangaj.

Činjenica da su njegovi sunarodnici postigli uspeh u Šangaju pružala mu je veliko samopouzdanje. Naravno, uspeće on ovde da zaradi za život. Doduše, postojale su prepreke: nije poznavao kineski jezik, nije znao nikoga u Šangaju i nije bio vičan bankarstvu, inženjerstvu, pekarstvu ili trgovini. Voleo je fotografiju i klavir, ali fotografija je bila hobi, a prestao je da svira klavir još pre nekoliko godina. Ali imao je devetnaest godina i bio je rešen da radi bilo šta da bi preživeo.

Odlučio je da okuša sreću u berbernici iza zgrade s grčkim bogom; na vratima je pisalo nešto na ruskom i u izlogu je bio izbleđeli poster Roš hašane* – njegov narod, ipak. Ušao je. U radnji je zatekao pet praznih stolica i sredovečnog bricu s brkovima, koji je držao metlu kao sekiru i mrštio se na njega. Pre nego što je Ernest mogao da progovori, berberin viknu: „Napolje iz moje radnje!“

Zapanjen, Ernest izađe, praćen tihim mrmljanjem. „Izbeglice. Pacovi!“

Nazivali su ga mnogim imenima, ali ovo beše novo. Slegnuo je ramenima i nastavio potragu niz ulicu. Ulazio je u jednu radnju za drugom, nudio činovničke usluge ruskom vlasniku gvožđare, da bude raznosač francuskom biznismenu u prodavnici kože i krzna, potom rad na pranju sudova, na poliranju zupčanika, pečenju ribe i još mnogo šta. Niko nije hteo da ga zaposli. Izlazio je iz radnji spuštene glave. Jednom je oteran od kuće zato što je Jevrejin, a sada ga, pošto je prešao okean i stigao u tuđinsku zemlju, opet proteruju zato što je izbeglica.

* Jevrejska Nova godina koja se slavi u jesen. (Prim. prev.)

ČETVRTO POGLAVLJE

AIJI

Na putu prema klubu, dok sam kroz prozor automobila posmatrala zgrade od crvene cigle i vile obložene crvenim pločicama, mislila sam na plavo-okog stranca. Izgledao je drugačije od napadača. Pretpostavljala sam da je uhapšen zato što je bio sa mnom – policajac Sik mora da je shvatio da sam ja bila žrtva, ali je morao da napravi predstavu kako bi odobrovoljio moje napadače. Hapšenje tog mladog čoveka nije bilo pošteno. Pa ipak, Šangaj je postao takav, grad daleko od pravde, a vrlo blizu zatvorskoj sudbini.

Pitala sam se da li je trebalo da uradim nešto da mu pomognem umesto što sam otišla. Ali bilo je već prekasno. Ko je on? Zašto mi je pomogao? Zar nije znao za pravilo u Šangaju?

Šangaj, moj dom, moj grad, nije više bio moj posle pošasti ratova; pripadao je strancima iz mnogih zemalja. Britanci, koji su nas porazili pre jednog veka, kontrolisali su bogato i prosperitetno Naselje sa Americancima, a Francuzi su sagradili svoje vile u Koncesiji. Japanci, naoružani zastrašujućim borbenim avionima i puškama, bili su novopečeni pobednici. Stvarali su sopstvenu oblast mnogo godina u predgrađu Hungkou, severno od reke Huangpu, gde su igrali bejzbol u parku i punili bolnice svojim ženama i vojnicima iz Japana, a sada marširaju našim ulicama i spavaju u kućama koje su nam konfiskovali. Mi Šangajci, pokoreni, bili smo nemoćni. Mnogi su izgubili svoje domove u Starom gradu, južno od Naselja; samo je malo onih srećnih, kao moja porodica, moglo da zadrži domove svojih predaka; ostali su se gurali u senkama zgrada u art deko stilu ili se rasuli po pirinčanim poljima prepunim komaraca na severu i zapadu.

Segregacija nije bila zakon, ali su predrasude harale kao bolest. Svi smo se držali podalje jedni od drugih. Mi Kinezi lečili smo svoje bolesnike u kućama, a stranci svoje u bolnicama. Mi smo večerali u svojim dvorištima, Evropljani su pili u svojim kafeterijama, a Japanci su jeli u svojim restoranima obloženim tatamijima.

Zbog poslovnih potreba zadržala sam prijatelje kao što je Sasun i družila sam se s njima; često smo pili rakiju pomešanu s novim interesovanjima i starom ozlojeđenošću. Bila sam svesna rizika mešanja s njima.

To što sam bila napadnuta nije bilo iznenađujuće, ali jeste to što mi je pomogao belac, potpuni stranac.

Moj *neš* je skrenuo na Ulicu Babling i zaustavio se u ulici sa drvoredom platana golih grana. Izašla sam iz automobila, umotala se čvršće u bundu od lasice da se zaštitim od zimske studeni i pošla prema veličanstvenoj trospratnoj art deko građevini sa elegantnim kružnim ispustom od belog kamena. Vazduh je vibrirao od džez muzike; večernja svirka je počela. U sumraku koji je obavijao grad, noćni klub *Stotinu radosti*, krunisan kristalnom staklenom kupolom s modernim jarbolom za zastavu, blistao je jarkocrvenim neonskim svetlima. Otelotvorenje lepote i izobilja, bio je to prvi luksuzni noćni klub u Šangaju i izazvao je Sasunovu zavist na otvaranju.

I bio je moj.

Ušla sam u zgradu. U predvorju s visokom tavanicom dočekao me je hor glasova. Klimnula sam glavom portirima i vlasnicima restorana koji su iznajmljivali prvi nivo, prešla preko poda s mozaikom i popela se mermernim stepenicama do plesne dvorane na drugom spratu. Na odmorištu mi jedan od izbacivača otvori debela drvena vrata mog kluba i ja uđoh unutra. Uši mi odmah ispuniše zvuci muzike i glasovi mušterija, a obavi me poznati vazduh, težak od mirisa uvoznih cigareta, skupih parfema i oštih nota viskija. U polumraku ispred mene, osamnaest hiljada sićušnih sijalica ugrađenih u zasvođeni zlatni plafon – prizor koji bi uvek izmamio uzdah novih gostiju – bacalo je svetlost kao kristale na okrugli plesni podijum od tikovine, na bend i pozornicu s draperijama, na mušterije u ćoškovima i zavojite stepenice od kovanog gvožđa što su vodile na treći sprat.

Na sreću, niko se nije žalio zbog alkohola.

Dala sam bundu garderoberu i pošla kružnom stazom oko podijuma prema baru. Sastav na bini počeo je da svira *Crawl Charleston*. Prvo su se čuli zvuci kontrabasa, kao kapanje tamne melase, a onda se pridružili pulsirajući udarci bubnja, razigrani kao zadirkivanje ljubavnika. Najzad se, kao grom čiste energije, oglasila i truba. Dotad skrivene u senkama, izroniše iz mraka figure koje požuriše na podijum. Vrtele su se i njihale, podizale noge, a crna odela i blistave haljine kovitlale su se u moru smaragdnozelene, bordo i jarkožute boje. Balska dvorana imala je sve što su oni u potrazi za zabavom želeli: svaku poželjnu muziku, svakovrsne umirujuće glasove i sva uživanja – opuštanje, mrak, intimnost, vrele uzdahe.

Mušterije su mi bile Kinezi i poznavala sam mnoge od njih: mladiće u ispeglanim sakoima i pantalonama, moderne devojke u kožnim cipelama i pripijenim haljinama, biznismene s velikim stomacima koji su nedavno udvostručili svoje bogatstvo na različite sumnjive načine, arhitekta s naočarima školovane na zapadnim univerzitetima, pa čak i gospodina Džanga, gangstera, koji je imao naviku da vrti sklopljeni džepni nožić u ruci. Bilo je tu i nacionalista otpadnika, japanskih ulizica, bezimernih ubica i komunističkih špijuna.

Svi su oni dolazili iz sopstvenih razloga, ali sam radije verovala kako žude za džezom, stranom muzikom ljubavi i čežnje koju su puritanci kritikovali kao erotičnu i prljavu, i valcer i tango koje su tradicionalni stoici ismevali kao nemoralne i nedolične. Ipak, ono što je bilo najvažnije od svega, svi su oni imali para. Zabava u mojoj plesnoj dvorani nije bila jeftina: jedan sat koštao je mnogo više od ručka za mnogo porodica, a piće više od nedeljne plate mnogih radnika. Ali s padom Šangaja, uz mnogo zatvorenih preduzeća, najezdu zaraznih bolesti, odsecanje glava, ubijanja i ubistva na ulici usred dana, šta biste drugo mogli da radite da biste se osećali živo osim da igrate i pevate neke pesme iz srca?

Kucnula sam kožnim cipelama o pod od tikovine i diskretno, da niko ne primeti, zanjihala kukovima i rukama. Volela sam džez i volela sam da igram, ali kao vlasnica noćnog kluba naučila sam da držim pod kontrolom svoju strast kako me neke neželjene ruke ne bi pronašle. Zbog toga nikad nisam pevala, ni pevušila, niti igrala na svom plesnom podijumu.

Mušterije su mi dovikivale: „Dobro večer, gospođice Šao.“

„Izgledate divno, gospođice Šao. Gde je moj omiljeni viski koji ste obećali?“

„Jeste li nabavili moj brendi, gospođice Šao?“

Zauzela sam pozu, lepu, privlačnu siluetu koja je uvek privlačila poglede i ohrabrivala mušterije da troše još novca. Kao mlada poslovna žena u muškom svetu, naučila sam da održavam ravnotežu između privlačenja pažnje mušterija i njihovog odvrtaćanja. Ostavljala sam prijatan utisak, a nisam ih ohrabrivala. „Zar mi ne verujete? Naravno, nabaviću sva pića. Uskoro, veoma uskoro.“

Zatim sam, pošto sam klimnula glavom u znak pozdrava još nekolicini posetilaca i mahнула igračima na podijumu, sela za šank. Pod svetlucavim svetlima brojala sam flaše na policama. Šesnaest. Beše to sve što sam imala.

Uključujući i jeftino lokalno pirinčano vino, sodu i ostatke džina. Potrajaće tri dana, pet najviše. Onda ću ostati bez zaliha, a na tržištu je pre mnogo meseci nestalo sode, vina od šećerne trske, piva, džina i svih vrsta viskija.

Moj posao je počeo da opada prethodne godine i nadala sam se da ću ga održati prodajom alkohola. Sada više nisam znala šta da radim. Nikad nisam ni pomislila da ću morati da se nosim sa ovakvim teškoćama. Pre tri godine, pre rata, bila sam najbogatija naslednica u Šangaju, s nasledem koje mi je majka ostavila, i nisam ni pomišljala na to da vodim džez klub – rad nije bio za nekoga kao što sam ja. Ali Japanci su bombardovali grad, a kukavička nacionalistička vojska nije nas zaštitila. Pobednici, pohlepni Japanci, preuzeli su grad, zamrzli moj bankovni račun i zaplenili moje porodično bogatstvo. Bila sam siromašna – bila sam ošamućena. Radije bih umrla nego da budem siromašna.

U očajanju, prekinula sam studije i molila za pomoć rođaka, bivšeg akcionara ovog džez kluba koji je bankrotirao. Prodala sam svoj nakit, kupila posao po dobroj ceni i obukla usku haljinu sa šlicem na butini. Naučila sam da množim dvocifrene brojeve napamet. Nosila sam sveščicu boje božura u tašni da bih vodila evidenciju o dnevnim troškovima. Kada bih naišla na lascivne muškarce i njihove ispružene kandže, retko sam vrištala; umesto toga, naučila sam da popijem mnogo i izmislila igru opijanja kako bih ih podstakla da troše na alkohol. Ovaj klub i ovaj posao bili su moj život.

Bend je završio pesmu i ljudi počеше da se razilaze s podijuma, žureći prema baru, prema meni. Zaorio se talas jećanja. „Šta? Nema brendija? Idemo u *Siro*.“

Siro, Sasunov noćni klub, takođe je opsluživao lokalno stanovništvo. Bio je to jedan od mnogih konkurenata s kojima sam se suočavala, pored mnogobrojnih plesnih klubova u francuskoj Koncesiji koji su mamili mušterije egzotičnim ruskim plesačicama i još desetak malih lokalnih klubova s jeftinim ulaznicama.

Podigla sam čašu sa šanka. „Ko je spreman da igra igru opijanja?“

„Izvinite, gospođice Šao. Trebaju nam dobar viski i brendi“, reče gospodin Džang, gangster, žongler s nožem.

„Imam brendi.“

„Nemate dobra pića već mesec dana.“

On pođe prema izlazu sa svojim čovekom. Nekoliko gostiju, odmahujući glavom, pođe za njima. Muzičari pogledaše u mene, s violinama, kontrabasom i trubom u krilu.

„Da čujemo nešto od Djuka Elingtona.“ Mahnula sam im i naterala sebe da se nasmešim. Kad su počeli da sviraju, dodirnula sam bolno čelo. Prokleti Japanci. Nisu mi ostavili bogzna šta. Mogla sam ili da izgubim posao ili da ponovo odem kod Sasuna.

PETO POGLAVLJE

ERNEST

Predvorje u Zgradi na nasipu bilo je slabo osvetljeno lampom u ćošku, a okrugla sijalica bacala je žuti odsjaj na čelične krevete na sprat, naređane od zida do zida, i karirane tkanine koje su visile između njih kao zavese. Negde u pozadini čulo se zujanje radijatora; vazduh je bio gust i vlažan, ali se Ernest već navikao na to. On se tiho zaputi između kreveta, trudeći se da ne zgazi kapute i šešire razbacane po podu. U hodniku su ljudi ležali na gomilama kofera; bilo je teško razlikovati jedne od drugih. Dvapat se sapleo o nečiji lakat dok najzad nije stigao do polumračne plesne dvorane u kojoj je bio njegov ležaj.

Mirijam je spavala na gornjem krevetu s njihovim koferom pored nogu. Legao je i slušao razne zvuke: tiho kašljanje, uzrujane uzdahe, prigušene jecaje i grub glas žene koja je govorila nemački: „Kako možemo da preživimo u ovom stranom gradu?“ Mogao je da oseti strahovitu težinu stresa ljudi oko sebe. Bar hiljadu Jevreja, rečeno mu je, nagurano je u prizemlju zgrade. Neki od njih su bili Nemci, većinom Austrijanci, koji su stigli u Šangaj prekookeanskim brodovima. Nemačka je napala Poljsku kad je Ernest napustio Berlin i pošao u Italiju da se ukrca na prekookeanski brod, koji su on i Mirijam čekali šest meseci. Sada su kružile glasine da je Nemačka osvojila Poljsku, a da su Francuska i Britanija objavile rat Nemačkoj. Bilo je to poražavajuće, ali on to nije mogao da potvrdi bez novina ili radija.

Putovanje od Italije do Šangaja trajalo je skoro mesec dana, sa zaustavljanjem u Port Saidu, plovidbom kroz Suecki i Adenski zaliv, posle čega su skrenuli na istok i najzad stigli u Hongkong. Vreme na brodu bilo je vreme luksuza i nade. Da. Može on to; počće novi život u Šangaju, brinuće o Mirijam i čekati roditelje koje su ostavili u otadžbini. Međutim, kada je stigao na pristanište u Šangaju, morao je malo da zastane. Šangaj jeste bio

pod japanskom okupacijom, znao je on to, ali nije zamišljao da će grad tako izgledati. Reka Huangpu, na kojoj su pristajali mnogi bodovi u obliku banane, čamci, kočice i jedrenjaci, bila je žuta i ustajala, puna svetlucavog ulja i đubreta. Preko puta reke, iza oblakodera i art deko zgrada bile su bombama razorene kuće, mračne uličice slične jazbinama i niske stračare bez prozora. Čitav grad grcao je od nesnosnog smrada, buke automobilskih sirena i oštrog struganja drvenih točkova rikši i bezbrojnih bicikala i kočija koji su se gurali pored mršavih momaka što su vukli rikše, obogaljenih prosjaka i kineskih izbeglica što kašlju, s bolesno žutom kožom i mrtvim očima.

Pa ipak, to je bio najlepší grad na svetu. U njemu nije bilo odvratnih zastava sa svastikom, ni prokletih nacističkih uniformi, ni Nemaca koji su pretili da će ga uhapsiti. Okupirani Šangaj bio je jedina luka otvorena za Jevreje, jedini grad koji ih je prihvatao bez vize. Taj grad je sada bio njegov san, dok je Berlin bio noćna mora. Neće se vraćati tamo sve dok Hitler ne ode.

„Erneste! Gde si bio?“ Mirijam izviri s gornjeg kreveta, žvaćući kaiš za bradu na svojoj krznoj kapi. Bež šubara bila je suvenir koji je pokupila na prekookeanskom brodu. Bila je za dečake, ali joj se mnogo dopadala.

„Mislio sam da spavaš. Išao sam da tražim posao.“

„Jesi li ga našao?“ Velike oči njegove sestre behu ispunjene nadom. „Gladna sam. Mogla bih da pojedem brdo *Pfannkuchen*-a.“*

„Nisam još, ali ne brini, naći ću posao.“ A kada ga nađe, obezbediće joj sve što poželi. Imala je dvanaest godina i bila je uzdržana devojčica. Igrao je drajdel** s njom kad je bila mala i probijao se kroz sneg do kolena da joj kupi *Pfannkuchen*, njen omiljeni doručak. Posle Lee, zakleo se da nikad neće ispustiti Mirijam iz vida.

„Erneste, tražili su te iz Komiteta prijateljstva“, reče Mirijam svojim nevinim glasom ispunjenim strahom koji je počeo da se povlači pošto su napustili Berlin. „Rekli su da će naši kreveti biti dodeljeni izbeglicama koje dolaze. Moramo da se iselimo. Imamo pet dana.“

Volonterska dobrotvorna grupa koju su organizovali lokalni Jevreji, komitet, sačekala ih je u pristaništu i prevezla u tu zgradu, mesto za prijem. Rečeno im je da tu mogu da ostanu samo privremeno. Ali pet dana...

* *Nem.* Palaćinke. (Prim. prev.)

** Jevrejska igra s četvorostranom čigrom. (Prim. prev.)